

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΚΑΙ Η ΗΧΩ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

Γράφει η Δρ. Πατρίσια Ριάκ (Κυριακίδου) Κοινωνικός Ανθρωπολόγος της Ελληνικής Κοινωνίας, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου, τμήμα Ανθρωπολογίας Montclair State University, New Jersey, US.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Την δεκαετία του 1960 ο Καζαντζάκης έγραψε για την ελληνική μετανάστευση: «Μια πατριαρχική μετανάστευση ανθρώπων πάνω από αλυσίδες βουνών και πεδιάδων με θρυλικά ονόματα! Και θα είμαι ένα είδος Μωυσή, μια απομίμηση του Μωυσή που οδηγεί την επιλεγμένη φυλή, στη Γη της Επαγγελίας»

Τα κύματα των Ελλήνων μεταναστών στην Αυστραλία ήρθαν με τα πλοία «Ελληνίς» και «Πατρίς». Κατέβηκαν από τα πλοία, και πατώντας στην προβλήτα Princess, στο παραθαλάσσιο προάστιο της Νότιας Μελβούρνης, έφεραν μαζί τους τη μνήμη του τόπου, για να αναβιώσουν τη νοσταλγία της πατρίδας σε μια νέα χώρα. Από τα πλοία όλα μοιάζουν με μια φανταστική άγκυρα που τρύπησε ένα μέρος ξένο στη γλώσσα και το έθιμο.

ΕΝΑ ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ 1984 ΠΟΥ ΚΑΘΟΡΙΣΕ ΤΗΝ ΖΩΗ ΜΟΥ

Όταν ήμουν έφηβη, διάβασα ένα άρθρο της Αυστραλής δημοσιογράφου Sue Johnson στην εφημερίδα «The National Time»s (1984) με τίτλο "City of Greeks" για το πώς μια ελληνική πλάκα έγινε η οδός Lonsdale της Μελβούρνης. Θυμάμαι αυτή την οδό να είναι γεμάτη με ελληνικά καταστήματα, ζαχαροπλαστεία, φωτογραφίες της Σαντορίνης και της Ρόδου στο Ταξιδιωτικό Πρακτορείο «Ερμής». Οι Έλληνες παραλαμβάνουν την εφημερίδα «Ελληνικός Κόσμος» έξω από το Ελληνικό Εμπορικό Κέντρο Σαλαπάτας. Στη συνέχεια ήταν η οδός Σμιθ στο προάστιο του Ρίτσομντ όπου οι Έλληνες πήγαιναν στο διάσημο ζαχαροπλαστείο «Μέλισσα» για να φάνε ένα γαλακτομπούρεκο με ελληνικό καφέ. Το βράδυ πήγαιναν στα Αστερία Μπουζούκια για να χορέψουν το ζεϊμπέκικο τους και να πιουν το ούζο τους. Παρακολουθούσαν και τα ετήσια ελληνικά φεστιβάλ του Glendi/Antipodes Μελβούρνης.

Τα ίδια μου τα μάτια είδαν τα πάντα στο άρθρο που έγραψε η Αυστραλή δημοσιογράφος Sue Johnson, επειδή έζησα σχεδόν όλες αυτές τις εμπειρίες με τους ελληνικής καταγωγής μετανάστες γονείς μου. Στη συνέχεια, ως φοιτήτρια Ανθρωπολογίας, για να γίνω ανθρωπολόγος της Νεότερης Ελλάδος, διάβασα το έργο της Phyllis Pease Chock για μια πολιτιστική ανάλυση την οποία ο πολιτιστικός ανθρωπολόγος Clifford Geertz όρισε ως «εμπειρία-κοντινά» και «εμπειρία-μακρινά» φάσματα στην εθνογραφία (1986). Ήμουν "κοντά στην εμπειρία" ως εθνογράφος μελετώντας τους δικούς μου ανθρώπους. Δεν ήταν το παραδοσιακό "εξωτικό" αλλά το νέο "νοσταλγικό". Ήταν αυτό που είχε πει η Chock: Μια λιγότερο παραδοσιακή μέθοδος αλλά μια μέθοδος μεθοδολογικής διορατικότητας που οδηγείται από πιο αναλυτικό ρεαλισμό... Αξίζει να θέσεις μια ερώτηση στους ίδιους σου τους ανθρώπους: Πώς μπορεί ο Ελληνικός Πολιτισμός να ορίζει την ελληνικότητα στη Διασπορά;

Η «ΜΙΚΡΗ ΠΑΤΡΙΔΑ» ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Πολλοί ελληνικής καταγωγής μετανάστες πρώτης γενιάς που ζουν τώρα στη Διασπορά ονόμασαν την εθνική τους κοινότητα "μικρή πατρίδα." Πολλές "μικρές πατρίδες" σκορπιστήκαν σε ξένα εδάφη. Και, μαζί με τις «φανταστικές άγκυρες» που πήραν οι ελληνικής καταγωγής μετανάστες από τα πλοία, δημιούργησαν μια αλυσίδα

μεταναστών προς τα εμπρός αυτές τις «μικρές πατρίδες» σε ξένους ορίζοντες. «Η αλυσιδωτή μετανάστευση ήταν ένα κοινωνικό φαινόμενο όπου όσοι μετανάστευσαν για πρώτη φορά ενήργησαν ως «σημεία αγκύρωσης» που οδήγησαν σε περισσότερη μετανάστευση. Αυτές οι «άγκυρες μεταναστών» χρηματοδότησαν και φιλοξένησαν άλλους στο πλαίσιο του μεταπολεμικού Προγράμματος Οικογενειακής Επανενώσεως της Αυστραλίας. Και το πρόγραμμα αυτό ήταν πιο επιτυχημένο για τους Έλληνες, περισσότερο από κάθε άλλη εθνικότητα που ήρθε στην Αυστραλία λόγω της αξίας της οικογένειας στην ελληνική κοινωνία.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η «μικρή πατρίδα» ήταν μια επιτυχημένη αναδημιουργία της κοινότητας στην οποία συμμετείχαν στην Ελλάδα. Καθώς η διασπορική εμπειρία οδήγησε Έλληνες μετανάστες από τη «πατρίδα» στην «μικρή πατρίδα», περίπου 125.000 ελληνικής καταγωγής μετανάστες πρώτης γενιάς ζούσαν στη Μελβούρνη μέχρι το 1966, που ήταν λίγο κάτω από το 45% του ελληνικού πληθυσμού της Αυστραλίας. Αυτή ήταν η δεκαετία που οι περισσότεροι μετανάστες ελληνικής καταγωγής πρώτης γενιάς μετανάστευσαν στη Μελβούρνη. Η αλυσιδωτή μετανάστευση ήταν μαρτυρία της σημασίας της οικογένειας, της μετεγκατάστασης της οικογένειας και των μελών της κοινότητας του χωριού, στη «μικρή πατρίδα», όπως την έλεγαν πολλοί Έλληνες μετανάστες πρώτης γενιάς. Από τις πυρηνικές οικογένειες μέχρι τις εκτεταμένες οικογένειες, ζούσαν όλοι μαζί και ζούσαν κοντά στην απασχόλησή τους για να επιτύχουν αυτό που οι κοινωνιολόγοι έχουν περιγράψει ως «συνολικές προσωπικότητες».

Οι πρώτοι άποικοι ήταν «πρωτοπόροι άποικοι» ειδικά μεταξύ 1952-1966. Η «μικρή πατρίδα» ενίσχυε τον πατριωτισμό και ένας Έλληνας θα αποκαλούσε τον άλλον, όχι με το μικρό του όνομα αλλά με το ουσιαστικό «πατριώτη» που εξασφάλιζε μια ζωντανή κληρονομιά και ουσιαστικά προερχόταν από την πατρίδα και εξασφάλιζε την κοινωνική αποδοχή σε ένα νέο και συχνά ξετυλιγμένο περιβάλλον. Η "Μικρή πατρίδα" παρατηρήθηκε επίσης στον τρόπο με τον οποίο μετανάστες από ορισμένα μέρη της Ελλάδος εγκαταστάθηκαν στην πόλη της Μελβούρνης. Για παράδειγμα, μετανάστες από το νησί Ιθάκη εγκαταστάθηκαν σε ένα προάστιο που ονομάζεται Νότιο Κάρλτον.

Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΞΕΝΙΤΙΑ ΚΑΙ Η «ΙΘΑΚΗ» ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

Δεν ήταν μόνο οι Ιθακήσιοι που γνώριζαν το ποίημα «Ιθάκη» του Έλληνα ποιητή Κωνσταντίνου Καβάφη. Ως Ελληνίδα μαθήτρια στην Αυστραλία και ολοκληρώνοντας το τελευταίο έτος του ελληνικού γυμνασίου, θυμάμαι τις έννοιες που αναλύσαμε στο ελληνικό σχολείο μας, με τον Ελληνο-Αιγύπτιο δάσκαλο κ. Καρρά. Οι έννοιες αυτές επανεμφανίστηκαν για μένα χρόνια αργό-

τερα ως ανθρωπολόγος, μιλώντας με εκατοντάδες ελληνικής καταγωγής μετανάστες σχετικά με τα συναισθήματά τους σχετικά με τη μεταναστευτική εμπειρία. Πολλοί μου απήγγειλαν μέρη του ποιήματος "Ιθάκη", κάποιοι μετανάστες με δάκρυα στα μάτια: «Σά βγείς στον πηγαϊμό για την Ιθάκη, / νά εϋχεσαι νάναι μακρὺς ὁ δρόμος, / γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις...

Νά εϋχεσαι νά 'ναι μακρὺς ὁ δρόμος. / Πολλὰ τὰ καλοκαιρινὰ πρωϊὰ νά εἶναι / πού με τί εϋχαρίστηση, με τί χαρὰ / θὰ μπαίνεις σὲ λιμένας πρωτοειδωμένους...

Πάντα σὸ νοῦ σου νά'χης τὴν Ἰθάκη. / Τὸ φθάσιμον ἐκεῖ εἶν' ὁ προορισμός σου. / Ἄλλὰ μὴ βιάζης τὸ ταξεῖδι διόλου. / Καλλίτερα χρόνια πολλὰ νά διαρκέσει. / Καὶ γέρος πιά ν' ἀράξης σὸ νησί, / πλούσιος με ὅσα κέρδιες σὸν δρόμο, / μὴ προσδοκώντας πλοῦτη νά σὲ δώση ἡ Ἰθάκη...

Ἡ Ἰθάκη σ' ἔδωσε τ' ὠραῖο ταξίδι. / Χωρὶς αὐτὴν δὲν θάβγαινες σὸν δρόμο / Ἄλλα δὲν εἶχε νά σὲ δώσει πιά. / Κι ἂν πτωχικὴ τὴν βρῆς, ἡ Ἰθάκη δὲν σὲ γέλασε. / Ἔτσι σοφὸς πού ἐγίνες, με τόση πείρα, / ἤδη θὰ τὸ κατάλαβες ἡ Ἰθάκες τί σημαίνουν...

Καθώς ο Καβάφης ολοκληρώνει το ποίημά του μιλάει για «Ιθάκες». Πολλοί μετανάστες, με τους οποίους είχα μιλήσει, ήθελαν να εγκαταλείψουν τη «μικρή πατρίδα» και να επιστρέψουν στην «πατρίδα». Ήθελαν μόνο να μείνουν για λίγο ώστε να βγάλουν χρήματα που πολλοί έστειλαν πίσω στις οικογένειές τους καθώς εργαζόνταν. Πολλοί ήθελαν να επιστρέψουν στην Ελλάδα με χρήματα για να ξεκινήσουν μια νέα ζωή σε μια μεταπολεμική χώρα. Πολλοί Έλληνες βρήκαν επίσης την ξενιτιά και την πικρία που σχετίζεται με αυτή, καθώς συνειδητοποίησαν ότι δεν θα ξαναγυρνούσαν ποτέ πίσω, ποτέ. Και ταυτίστηκαν με τον Οδυσσέα ως μέρος αυτής της κατανόησης της «Ιθάκης». Ένας βασιλιάς που έγινε ο ήρωας της «Οδύσσειας» του Ομήρου και του πήρε 10 χρόνια για να βιώσει τον νόστο του, την επιστροφή του στο νησί της Ιθάκης μετά τον Τρωικό Πόλεμο.

Η ξενιτιά ήταν κάπως ευθυγραμμισμένη με έναν προσωπικό πόλεμο, και μια επιστροφή στην πατρίδα από έναν πόλεμο, όπως συνέβη με τον Οδυσσέα. Η ιστορία ενός παλιού κόσμου ίσχυε για έναν νέο κόσμο. Μια Οδύσσεια σε έναν νέο μεταπολεμικό κόσμο του εικοστού αιώνα. Ένας πόλεμος έγινε κατανοητός ελλείψει παλαιών χώρων, ακόμη και αν είχαν κατασκευαστεί νέοι χώροι. Ένας πολιτισμικός αποπροσανατολισμός εξακολουθεί να υφίσταται όταν ένας μετανάστης συνεχίζει να αισθάνεται ένα άγνωστο περιβάλλον και το αίσθημα της νοσταλγίας μεγεθύνεται με τα συναισθήματα της απώλειας όπως η αντίληψη του θανάτου, καθώς κάποιος προσπαθεί να ζήσει, μακριά από την πατρίδα του.

Είναι τόσα τα συναισθήματα ενός φυλακισμένου όσα και ενός ξένου. Τα συναισθήματα του αγώνα με το να ζεις μόνος ή να ζεις στη μοναξιά. Και είναι πολύ βαθύτερο από αυτό που ένας ανθρωπολόγος θα αποκαλούσε "πολιτισμικό σοκ". Είναι πανικός, φόβος, απογοήτευση, κατάθλιψη, επιθετικότητα, ένας συνεχής αποπροσανατολισμός σε ένα πλαίσιο ζωής που δείχνει το σκοτάδι και τις φευγαλέες σκιές της ξενιτιάς. Το ποίημα «Ιθάκη» μετέφερε το νόημα της ζωής ως ταξίδι αλλά κι ότι δεν πρέπει κανείς να χάσει την σημασία του ταξιδιού. Το ταξίδι μπορεί να είναι σφόδρα και να κάνει κάποιον σοφότερο. Αλλά, όπως μεταφέρει και το ποίημα, το ταξίδι μάς κάνει επίσης ικανούς να πολεμήσουμε με τέρατα και δαίμονες. Κι είναι γνωστό ότι πολλοί μετανάστες είδαν την Ξενιτιά ως τέρας και δαίμονα...